

СЕКЦІЯ 4

ЛІНГВІСТИЧНІ ПАРАМЕТРИ ІНФОРМАЦІЇ ТА СОЦІУМУ

*Лукаш Г. П., д-р філол. наук, професор,
Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця*

ОБРАЗ-СХЕМНЕ МОДЕЛЮВАННЯ КОНСТРУКТА «ДОКУМЕНТ» У СУЧАСНОМУ ДІЛОВОМУ ДИСКУРСІ

Сучасний діловий світ важко собі уявити без потужних потоків інформації, що циркулюють різними напрямками й найчастіше оформлені документально. Тому міркування на тему, що є документом, безумовно, стають все актуальнішими. Через широке використання поняття «документ» у багатьох сферах суспільної діяльності воно розуміється по-різному у різних галузях знань. Результати досліджень стосовно поняття «документ» можна сформулювати так (табл. 1):

Таблиця 1 – Визначення поняття «документ»

Сфера використання	Визначення
За Полем Отле:	Документ – це будь-яке джерело інформації, передання людської думки, знань незалежно від того, чи втілене воно в матеріально фіксованій формі або є провідником (передавачем) інформації в часі
У культурології:	Документом вважається все, що створює людина у процесі життєдіяльності, це «самоцінний і цілісний феномен культури» (С. Шмідт)
У когнітивістиці:	Документ – «інтелектуальний продукт», результат мисленнєвої діяльності людства
У документознавстві:	Документ – інформація, зафіксована на матеріальному носії, основною функцією якого є зберігати та передавати її в часі та просторі (ДСТУ 2732:2004)
В архівознавстві:	Документ – цінний матеріальний носій інформації, що зберігається або підлягає збереженню через його значущості для суспільства або власника
В інформаційній сфері:	Документ – будь-яка інформація, зафіксована на будь-якому носії будь-яким способом. Документ – матеріальний об'єкт, що слугує носієм інформації у вигляді структурованих повідомлень, які накладають цільові установки його автора, технічними можливостями, правилами, нормами і традиціями місця, часу та обставин створення матеріального об'єкта та його інформації. Електронний документ – документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включно з обов'язковими реквізитами документа [1]
У законодавстві:	Документ – передбачена законом матеріальна форма одержання, зберігання, використання та поширення інформації шляхом фіксування її на папері, магнітній, кіно-, відео-, фотоплівці чи на іншому носії. Офіційний документ – документ, складений, виданий, засвідчений з дотриманням визначених законодавством норм уповноваженою особою, якій законодавством надано право у зв'язку з її професійною чи службовою діяльністю складати, видавати, засвідчувати певні види документів, що підтверджує чи посвідчує певні події, явища або факти і який містить передбачені законодавством реквізити та відомості

Сфера використання	Визначення
У кримінальному процесі:	Предмет матеріального світу, на якому письмовим, фотографічним або іншим способом зафіксовано відомості про факти, що мають значення для кримінальної справи [2]
Словникове значення:	Діловий папір, що посвідчує певний юридичний факт, підтверджує право на що-небудь, слугує доказом будь-чого. Письмове свідectво, що офіційно підтверджує особу. Письмовий твір, грамота, рахунок і т. ін. як свідчення про щось історичне, важливе. Спеціальне значення – форматований паперовий носій даних, що його заповнюють автоматично або вручну [1]
Визначення на міжнародному рівні:	Документ – це записана інформація, яка може бути використана як одиниця в документаційному процесі (Міжнародна організація зі стандартизації (ISO))

Отже, призначення документа в загальному розумінні зводиться до зафіксованих у письмовому вигляді відомостей, необхідних для здійснення різноманітних дій. В усіх дефініціях інформаційна природа документа безсумнівна, але саме поняття «документ» визначають по-різному, оскільки за базові визначення поняття беруть різні критерії, зокрема, мету створення документа, його зміст, форму, спосіб відтворення інформації, сферу побутування документа тощо. Однак яким би не було ставлення до наявного різноманіття визначень, воно, на наш погляд, закономірне, оскільки предмет і завдання кожної дисципліни, що вивчає документи, має свою специфіку. Кожна наукова дисципліна у визначенні документа виділяє, як правило, якийсь один, специфічний для себе, аспект.

Мета нашої розвідки – створити образ-схемну модель конструкта «документ», спираючись на іконічний підхід в аспекті когнітивно-семіотичного напрямку. Завдання запропонованої праці полягають у розгляді іконічних властивостей ментального конструкта «документ» у діловому дискурсі, а також його когнітивно-прагматичного потенціалу у формуванні суспільних уявлень. Теоретичним підґрунтям цієї статті є концепція іконізму дискурсивних явищ, що набуває популярності у царині семіотики та когнітивної лінгвістики [4].

Саме поняття образ-схеми нині не має єдиного розуміння. Існує кілька способів номінації цього явища: схема, топологічна схема, образна схема, образ-схема, образно-схематична модель, *image-schema*. Нам видається найбільш зручним термін «образ-схема». Авторами терміна вважають американських лінгвістів Дж. Лакоффа та М. Джонсона [5; 6]. Загальні властивості образ-схеми: просторовість, візуальність, узагальненість, висока здатність до смислотворення, великий смисловий потенціал, комбінаторність та здатність до репрезентації.

З'ясовуючи смислову систему дефініцій образного конструкта поняття *документ*, передусім виділяємо константні елементи: *інформація, матеріальний* (у визначеннях: *носій, об'єкт, матеріальна форма, предмет матеріального світу*). Маємо включити їх у ядро образ-схемної моделі, що відбиває просторовість

образ-схеми і вектори «центр – периферія». Але на сьогодні відсутній єдиний підхід до розуміння поняття «носії інформації».

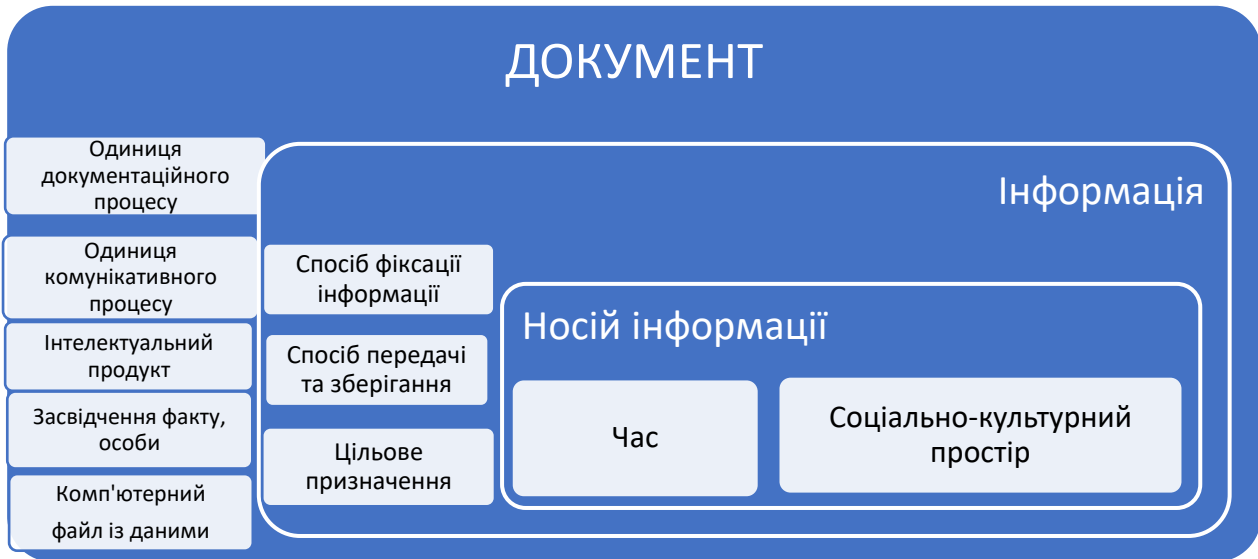

Рисунок 1 – Блок-схема поняття «документ»

У національних нормативно-правових актах містяться різні формулювання, а саме: носій інформації, матеріальний носій, магнітний носій, електронний носій. Водночас поняття «носії інформації» розкривається як «фізичне тіло, яке використовується під час запису для збереження в ньому або на його поверхні сигналів інформації» [3]. Перераховуються й основні типи носіїв інформації: паперовий, механічний; магнітний (магнітна стрічка, магнітний диск, магнітний домен), фототермічний, твердотільний накопичувачі. Отже, у розумінні носія уже закладено спосіб фіксації інформації. Зважаючи на дві основні функції носія інформації, під електронними носіями, на нашу думку, слід розуміти як носії інформації фізичні поля, призначені для запису, зберігання та передачі інформації в електронній формі. З огляду на все зазначене, у схемі фіксуємо просто «носії інформації».

Головна відмінність електронного документообігу від паперового переважно полягає у способі передачі та зберігання документів. Тому одночасно вносимо до ядра схеми ще одну констанцу – основну функцію – час і простір. Оскільки документ пов'язаний із соціальною інформацією, простір визначаємо як соціально-культурний.

Для побудови моделі необхідно виявити фактори, які стосуються поняття *документ*, і описати його характеристики, виділити водночас змінні величини, що здійснюють основний вплив на результат. У нашому випадку це відповідно до різних дефініцій репрезентація документа як одиниці документаційного та комунікативного процесу; як інтелектуального продукту, комп'ютерного файла, засвідчення особи та ін. До того ж, у діловому дискурсі документосфери, тобто зони соціально-культурного простору, в якій створюються, зберігаються в депо-

зитаріях (музеях, архівах, бібліотеках) і функціонують документи, документом є видання взагалі і книги зокрема. Джерелом багатого семантичного потенціалу образ-схеми стає зміщення фокусу уваги у сприйнятті поняття документа, зміна ракурсу його бачення, що розкриває в найпростішій схемі різноманітні аспекти. Це і буде широким когнітивним варіюванням образ-схеми. За всього різноманіття кожен окремий зміст виявляється не випадковим, а заданим тим чи іншим ракурсом осмислення документа і вписується в струнку структуру цього образу.

Зрештою, образ-схема – це певний логічно узагальнений малюнок, оскільки поняття-концепт-уявлення спирається на зорове сприйняття – іконічний образ [4]. Сучасний образ документа все далі відходить від паперового втілення і частіше асоціюється з універсальністю двійкового коду для фіксації інформації довільного способу фіксації та відображення (буквенно-числовий, піктографічний, картографічний, фото- та відеографічний, аудіальний, голографічний, віртуальний).

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. С. 236.
2. Іщенко В. Поняття документа як джерела доказів у кримінальному судочинстві. *Право України*. 2017. № 2. С. 42–44.
3. Про затвердження Порядку збирання та практичного використання інформації бортових систем реєстрації на підприємствах цивільної авіації України: Наказ Державної служби України з нагляду за забезпеченням безпеки авіації від 14.11.2005 р. № 850. *Бібліотека баз даних і знань у галузі держави і права: ІПС «Законодавство» / НДЦПІ АПрН України*. Київ, 2008.
4. Потапенко Ю. Поняття «образ-схема» у сучасних дослідженнях з когнітивної лінгвістики. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/3689/1/05psidla.pdf> (дата звернення: 03.06.2023).
5. Fischer O., Nanny M. Introduction: Iconicity as a Creative Force in Language Use. *Form Miming Meaning: Iconicity in Language and Literature* / ed. by M. Nanny, O. Fischer. Amsterdam: John Benjamins, 2019. P. XV–XXXVI.
6. Forceville Ch. Expanding Cognitive Linguistics to Pictures: Pictorial Metaphor in Advertising / Ch. Forceville. URL: <http://www.semioticon.com/people/forceville.htm#Abstracts>

